

Остап Сливінський

Абетка героїв

Б.

Був якийсь усюдисуший гул у ті дні лютого 2014 року, я виразно чув його. Не гуркіт двигунів, не гамір голосів, щось інше – ніби заморожений коктейль різнорідних звучань. Незадовго до того за кілька метрів від мене розірвалася світлошумова граната, я оглух хвилин на десять, потім слух поступово повертався. І якби той шум існував лише в моєму внутрішньому вусі, то було б уже якесь пояснення. Але ні, його чули й інші.

Двадцятого лютого знов почало трохи сніжити, напередодні у Львові розгнівані протестувальники розгромили установи, які вважалися бастионами злочинного режиму: обласне управління міліції, прокуратуру. Ми ходили серед поламаних меблів, скла, попалених паперів, куп зітлілого ганчір'я. Згори сипалися дрібні снігові крупинки, біле лягало на чорне. Намагалися трохи поприбирати, бо режим – їхній, а місто – наше.

Ніхто не міг всидіти вдома, і ми весь час зустрічалися, зустрічалися, приходячи то до барикади, то до заблокованої військової частини – і мовчали, або обмінювалися якимись короткими новинами, які відразу й вичерпували розмову, бо пояснити їх було неможливо.

– В тебе була така іграшка в дитинстві: скляна куля з водою, в якій плавали сніжинки? – запитав знайомий, підставляючи обличчя під снігову крупку. – В мене таке відчуття, ніби ми зараз усередині такої кулі. І ззовні хтось розглядає, що тут відбувається, намагається роздивитися крізь сніг. Тільки сюжет дуже

незрозумілий.

А потім після паузи додав:

– Сьогодні вбили Б. на Майдані. Він лише о шостій ранку приїхав. А о дев'ятій його вже не стало.

До снігу додався ще й вітер, на якусь мить рухома снігова завіса відділила нас двох від решти світу. Ніби хтось дуже сильно струсонув кулю.

Б., Б...

Всі ті гранати попередніх днів, гарчання відеостріму з Майдану – то були вбогі шпари, лазівки, якими смерть намагалася до нас пробитися. Тепер вона зайшла парадним входом.

Б. був дуже на видноті, ідеальна ціль. У січні 2014-го першим зайшов у приміщення облдержадміністрації, двоє охоронців, не знаючи, як діяти, пропустили його, а за ним – ще кілька сотень протестувальників. Через день ми з ним носили дерев'яні піддони, укріплюючи свіжозбудовану барикаду біля захопленої установи, і він сміявся:

– Невідомо, хто був більше розгублений – ми чи вони. Ми ж не знали, що там робити. Сам розумієш – це все символічно.

Б. був істориком, дуже хорошим істориком. Вивчав українську історію ХХ століття, а це загострює одну дуже специфічну людську рису: перестаєш довіряти формі, інтерпретації. Лише есенція, лише суть. Оголений факт. Правда проста – її можна сказати кількома зрозумілими словами.

Він вирішив їхати до Києва спонтанно, звечора. Не сам. У ті дні ніхто не їздив до Києва поодиноці і без обладунків. Але що то був за захист – пластикові будівельні каски, які могли б витримати лише удар палицею, та й то не надто сильний? Бронежилетів було так мало, що ними доводилося ділитися: той, хто виходив із Майдану, передавав його колезі, який заходив йому на зміну. У Б. бронежилета не було, лише металевий щит – схоже, один із «трофейних», тих, які вдавалося відібрати у міліції. Впродовж попередніх тижнів такі щити часто розмальовували – якимись геральдичними символами, фігурами воїнів у

балаклавах, чи просто писали на них гасла, – але в найважчі дні наприкінці лютого вже було не до того, тож щит Б. був чистий, гладенько-сірий.

Чотириособова групка, з якою Б. приїхав того ранку на Майдан, дуже швидко розсипалася серед гармидеру. Б. рухався вгору, в бік урядового кварталу, до лінії найжорсткішого протистояння між міліцією і протестувальниками, де активно працювали снайпери. Збереглося відео, на якому Б. стоїть серед диму й метушні на схилі і махає до когось руками. Він, природжений лідер, і в цю критичну мить чимось керує, бере на себе якусь відповідальність. Що й кому він показує? Когось застерігає від куль? Закликає відійти, заховатися чи навпаки? Повідомляє щось таке, що видне лише йому?

О 9:07 куля снайпера розірвала Б. сонну артерію. Вони часто стріляли в шию, обличчя. Так їх навчили. Стріляти в обличчя, дивлячись крізь оптичний приціл.

Б., смертельно поранений, перш ніж упасти, самотужки пройшов ще двадцять вісім метрів. Снайпер, який цілив у відкриті частини його тіла, не знав, що на ньому нема бронезилета. Якби знав, йому було б іще простіше.

Беззбройний, як і практично всі тут, у пластиковій касці і з тоненьким щитом. Відкритий, незахищений. Оголений факт.

В.

По-перше: високий, найвищий зростом з-поміж нас усіх, хлопців-хористів. Для нас, тоді ще дітей, вищий означало старший, авторитетніший – але не в його випадку, ні. Його зріст здавався нам якимось непорозумінням. Те, що в нас тоді асоціювалося з дорослістю, з дорослою чоловічістю – війна, спорт, автомобілі, техніка – його мало цікавило. Він увесь був тим, любові до чого ми намагалися не показувати, бо її від нас вимагали, – музикою, мистецтвом. Хтось із нас

придумав йому прізвисько «П'єро», і так ми називали його позаочі.

Замало сказати, що він був музично обдарованим. У його таланті було щось недосяжне, інопланетне, що за кілька років обернулося dokonаним фактом: у віці, коли в нас усіх починали ламатися наші дитячі голоси, і ми стали підвивати, як ображені цуценята сенбернара, з його дзвінким альтом абсолютно нічого не відбувалося. Хлоп'ячий голос ніби вирішив не виселятися з його вже цілком дорослого тіла, лише набув від нього сили і звучності.

З цим явно треба було щось робити, і В., за порадою багатьох, подав документи до консерваторії. Вперше, а потім удруге. Прийняти його довго не могли, бо не знаходилося спеціаліста, який міг би керувати студентом із рідкісним контр-тенором.

А вже невдовзі В. тріумфував на сцені Будинку вчених, виконуючи партію сопрано в камерній кантаті. І кантата ця називалася... «П'єро мертвопетлює». Ні, вона не була написана спеціально для нього. Просто життя підморгнуло нам, старим знайомим В., поза його спиною. Овації були такими шаленими, що диригент вирішив повторити твір «на біс» повністю, від початку до кінця.

В декого з нас голос зламався безповоротно, дехто відклав спів у глибоку шухляду, видобуваючи його звідти хіба що з нагоди родинних застіль. На певний час зник з нашого обр'ю й В., аж доки прийшла нова звістка: він солює в паризькій Опері Бастилія, але вже як бас-баритон. «Таки зламався і наш П'єро», – жартували ми. І раділи, хоч і не дивувалися: все було логічно й справедливо. В., як мало хто, заслужив бути там.

У Парижі В. отримав нове прізвисько – Мефістофель. Через геніальне виконання партії цього персонажа з опери Гуно «Фауст», де одна з арій закінчується розкотистим, зухвалим, задерикуватим сміхом.

Згодом це прізвисько стало його позивним. Згодом – це коли В. добровольцем пішов на війну.

Що ми насправді знали про Мефістофеля – ми, які знали П'єро? Майже нічого, як виявилось.

Точніше, якісь крихти: що в час Майдану організував у Парижі демонстрації на підтримку України, що з початком російсько-української війни активно волонтерив – як і тисячі людей в Україні і за кордоном, котрі, збираючи і пересилаючи все необхідне, від джипів до шкарпеток, поставили на ноги зруйновану українську армію.

Комусь трапилося його фото: В. у чорному береті і військовій уніформі з нашивками одного з українських добровольчих батальйонів іде вулицею Парижа. Але чи багато з нас знали про його регулярний маршрут Донбас–Париж, яким він рухався більше двох років, на одному кінці траси стріляючи з кулемета, а на другому піднімаючись на оперну сцену? Чи знали ми, що вже був поранений? Чи уявляли, що відбувалося в ньому, які урагани бушували в цьому сталевому чоловікові, нашому колишньому розтріпаному П'єро?

В червні 2016 року В. у черговий раз поїхав на фронт, щоб доправити українським бійцям зібрану волонтерами допомогу. Планував залишитися там на півроку. А вже наприкінці місяця один з українських воєнних журналістів повідомив: В., кулеметник штурмової роти добровольчого батальйону, загинув на бойовій позиції від кулі снайпера. Була шоста ранку, куля калібру 12,7 мм влучила в нижню частину тулуба.

Невдовзі один російський телеканал записав інтерв'ю з убивцею. Снайпер сепаратистів по-діловому розповідає, як згодом прочитав в інтернеті, кого убив. Потворними є квіти, якими зацвітає війна у водах епохи комунікацій.

Лише з новин про загибель В. ми дізналися про третє прізвисько, яке він отримав уже на фронті («Мефістофель» було надто довго вимовляти по рації). Воно звучало: «Міф».

А.

Про А. ціла країна заговорила після сенсаційної новини. Жінка-чеченка в центрі Києва врятувала свого чоловіка від кулі найманого вбивці, сама поранила кілера і передала його в руки поліції.

Такі речі ми знаємо з кіно. З цих вічно повторюваних сюжетів про фантастичну силу, приховану в делікатному тілі, про лиходіїв, які недооцінюють своїх шляхетних супротивників. І раптом це сталося насправді: ось вона в сюжеті теленовин – блакитноока жінка в хіджабі, схилена над пораненим чоловіком, який лежить на траві поруч із джипом з відчиненими дверцятами; довкола – співчутливий натовп; кілера не видно, його ми вже побачимо на кадрах із хроніки слідства.

Найманий вбивця представився французьким журналістом, який буцімто хоче взяти в подружжя чеченців інтерв'ю. Кілька разів вони зустрічалися в різних місцях. Останнього разу журналіст попросив подружжя його підвезти, сів до них в авто і згадав: «Ах, я ж маю для вас подарунок! Чи не будете ласкаві сісти разом на задне сидіння, я хочу записати на відео, як вам його вручаю». Ті, нічого не підозрюючи, слухняно сіли. В коробці, де мав бути подарунок, виявився пістолет. Кілер встиг випустити дві чи три кулі в чоловіка, перш ніж жінка вихопила свою зброю, вдарила вбивцю ногою, щоб дезорієнтувати його, поки зніматиме свій пістолет із запобіжника, і важко поранила його кількома пострілами.

Кілер виявився чеченським бандитом, на чиєму рахунку вже не одне замовне вбивство.

А хто ж подружжя?

Було б настільки легше, якби вся ця історія відбулася давно – в якихось напівлегендарних часах, де їй і місце, – і зараз ми лише творили б її чергову літературну чи кінематографічну версію, але ні – ніяких версій ще нема, аркуш чистий, історія лопоче на всіх вітрах. Вона вже по-своєму епічна, хоч, зрештою, ще не завершена: струна, яка грає з одним незакріпленим кінцем.

А. народилася в Україні, в Одесі. Її мати – народжена на Північному Кавказі

полька. Батька А. не пам'ятала, він був чеченцем. Вітчимом А. став росіянин, чие прізвище вона носила в дитинстві і юності. Отже, мала вибір? Могла обрати польську, російську ідентичність? А проте обрала найважчу, найвимогливішу – чеченську. Ідентичність, яку потрібну виборювати, яка може вбити, ніби просочена отрутою сорочка. А може, то був не вибір, а щось, що не назвеш інакше, як «поклик крові»? Цього ми вже не дізнаємось.

Під час другої чеченської війни А. підтримувала рух опору в Ічкерії, зрештою, мусила тікати з Росії, де «іновірцям» ставало небезпечно. Повернулася до України, до міста, де була народжена, і вступила до медичного університету, щоб у майбутньому допомагати чеченським воїнам, які не могли лікуватися в державних російських лікарнях. Тим часом на одному з сайтів, де спілкувалися борці за свободу Північного Кавказу, познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком, чеченцем – і виявилось, що вони живуть в одному місті, за кілька кварталів одне від одного. Узяли шлюб лише в мечеті, без офіційної реєстрації: чоловік А. перебував в Україні нелегально – був звинувачений у замаху на життя Владіміра Путіна, і для нього, російського громадянина, повернення до Росії майже напевне означало б смерть. Тоді А. вперше врятувала його, зробивши неможливе, щоб уберегти від екстрадиції.

З початком Євромайдану та війни на Донбасі А. зрозуміла, що її активність потрібна тут, в Україні. Що це, по суті, одна боротьба. Один фронт. У Києві надавала допомогу пораненим, на Донбас пішла воювати в складі одного з українських добровольчих батальйонів. З фельдшера перетворилася на гранатометницю, навчилася працювати зі снайперською зброєю, разом із чоловіком брала участь у найважчих боях.

А. та її чоловік як «офіційні вороги» Росії та керованого Кремлем чеченського «кишенькового диктатора» Кадірова перебували під постійною загрозою і знали це. А. сказала якось, що найбезпечніше почуватися на фронті: там усе ясно; в місті ж невідомо, з якого тихого провулка вихилиться смерть.

Після замаху «французького журналіста» до А. та її чоловіка була

приставлена цілодобова державна охорона. Але... І в цьому місці струна історії звучить найглухіше: згодом вони буцімто відмовилися від неї. З яких причин? І чи справді? Чи дізнаємося ми коли-небудь правду?

Фактом є те, що ввечері 30 жовтня 2017 року охорони з ними не було. Вони їхали удвох своїм автомобілем неподалік одного з сіл біля Києва, коли по них почали стріляти з автоматичної зброї. З правого боку – саме того, де сиділа А. – влучило кілька куль, одна з них виявилася для А. смертельною.

«У мене не буде дітей, я не займатимуся домашніми справами. Своє життя я присвятила боротьбі за свободу України та Ічкерії. Я зробила свій вибір і не боюся смерті, все в руках Аллаха. Я боюся тільки одного – що не встигну зробити всього, що в моїх силах». Ці кілька речень А. сказала журналістові, який брав у неї інтерв'ю після першого замаху. Тоді він їх не включив у текст, побоюючись, що вони зайві, і сама А. шкодуватиме згодом, що промовила їх у пориві емоцій.

*

Нещодавно малий син моїх друзів подивився з нами новинний сюжет про А. Потім, уже прощаючись зі мною перед сном, запитав:

- А вона – така героїня, як у книжках?
- Ні, – кажу. – Не зовсім. Її ще нема в книжках.
- А правда, у книжках краще? Там нічого не болить.
- Правда, – кажу я. – Відтепер герої будуть тільки в книжках. Засинай.

А. – Аміна Окуєва (нар. 1983, ім'я при народженні – Наталія Никифорова), українська та чеченська медик, військовослужбовиця, громадська активістка.

Загинула 30 жовтня 2017 року від кулі невідомих убивць.

Б. – Богдан Сольчаник (нар. 1985), історик, викладач Українського Католицького Університету, докторант Варшавського університету, стипендіат Higher Education Support Program. Загинув від кулі снайпера в Києві 20 лютого 2014 року.

В. – Василь Сліпак (нар. 1974), оперний співак, волонтер, воїн-доброволець. Соліст Паризької національної опери, володар нагороди «Найкращий чоловічий виступ» на міжнародному фестивалі оперних співаків в Армелі. Загинув на фронті в Донбасі 29 червня 2016 року.